

Beylerbeyi Sarayı'nın Sultan II. Abdülhamid Hal Edildikten Sonraki Dönüşümü ve Eklentilere İlişkin Bir Okuma

A Reading on the Transformation of Beylerbeyi Palace and the Additions after Sultan Abdulhamid II was Declared Sultan

Barış HAN¹ , Can Şakir BİNAN²

Öz

160 yıllık bir geçmişe sahip olan Beylerbeyi Sarayı, hanedan döneminde yabancı seyyahları ve devlet adamlarını ağırlamış ve bu süreçte birçok tarihî olaya tanıklık etmiştir. Bu tarihsel süreçlerin izlerini hâlâ üzerinde barındıran saray binasında, tespit edilen nispeten sınırlı değişimlerin tümü, birer tarihsel belge niteliğindedir. Yalnızca mimari olarak değil, döneminin ihtiyaçları ve mimarlık teknolojinin anlaşılması açısından da oldukça önemlidir. Beylerbeyi Sarayı'nın tarihinde önemli bir yere sahip olaylardan biri, Alatini Köşkü'nde sürgünde olan sabık padişah II. Abdülhamid'in hayatının son 6 yılını burada geçirmiş olmasıdır. II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'nda zorunlu ikamete tabi tutulmuş; 1912'den vefat ettiği 1918 yılına kadar sarayın Harem Dairesi'nde yaşamıştır. Sabık padişahın burada ikamet ettiği sürede, sarayın bazı bölümleri yeniden düzenlenmiştir. Yapı hakkında yazılı ve görsel birçok arşiv belgesi olmasına rağmen, bunların irdelendiği bilimsel çalışmalar oldukça azdır. II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildikten sonra, saray binasında yapılan müdahalelerin birçoğu kayıt altına alınmış ve arşiv belgeleri ile günümüze kadar ulaşmıştır. Çalışmanın amacı; arşiv belgeleri, görsel kaynaklar ve yapı üzerindeki izler birlikte değerlendirilerek, saray binasının II. Abdülhamid'in yerleştirilmesinden sonraki dönüşüm ve eklentilerini gün ışığına çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma Dönemi, Beylerbeyi Sarayı, Harem-i Hümayun, II. Abdülhamid, 19. Yüzyıl

ABSTRACT

With a 160-year history, Beylerbeyi Palace hosted foreign travellers and statesmen during the dynastic period and witnessed many historical events in this process. All of the relatively limited changes identified in the palace building, which still harbours the traces of these historical processes, are historical documents. It is very important not only architecturally, but also in terms of understanding the needs and architectural technology of the period. One of the events that has an important place in the history of Beylerbeyi Palace is that the former Sultan Abdulhamid II, who was in exile in Alatini Mansion, spent the last 6 years of his life here. Abdulhamid II was subjected to compulsory residence in Beylerbeyi Palace and lived in the Harem Apartment of the palace from 1912 until 1918 when he died. Some parts of the palace were reorganised during the former sultan's residence here. Although there are many written and visual archive documents about the building, there are very few scientific studies analysing them. Many of the interventions made in the palace building after Abdulhamid II was placed in Beylerbeyi Palace have been recorded and have survived to the present day with archival documents. The aim of this study is to bring to light the transformation and additions of the palace building after the installation of Abdulhamid II by evaluating archival documents, visual sources and traces on the building together.

Keywords: Westernization Period, Beylerbeyi Palace, Harem-i Humayun, Abdul Hamid II, 19th Century

¹ Corresponding Author: Yıldız Teknik Üniversitesi, mimarbarishan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4994-7441

² Yıldız Teknik Üniversitesi, binanCB@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5916-3352

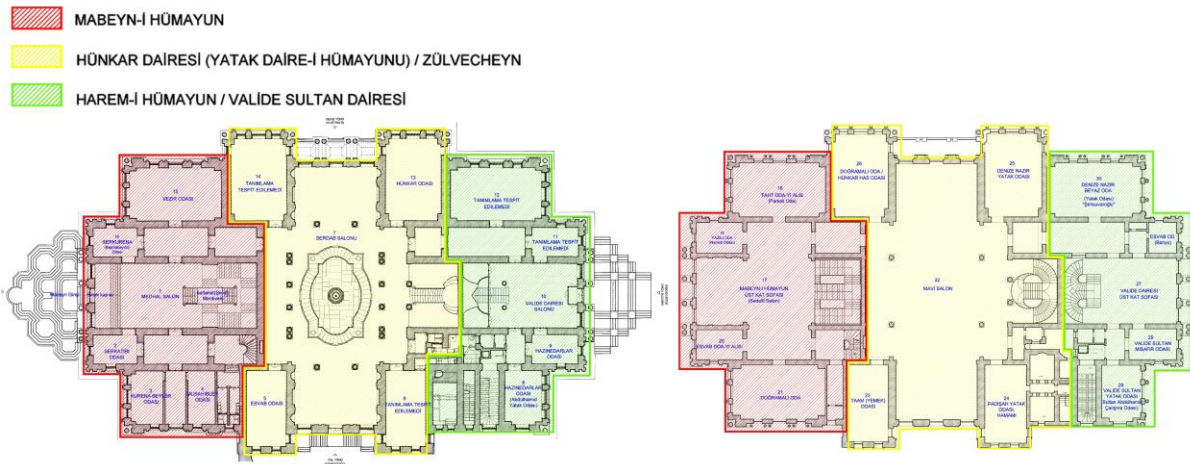
"Bu makale, yazarın Yıldız Teknik Üniversitesi'ne 2025 yılında sunulan "Beylerbeyi Sarayı İnşaatı ve Onarımlarına İlişkin Sürecin Çözümlemesi ve Koruma Modeli Oluşturulması" adlı doktora tezinden üretilmiştir."

GİRİŞ

Boğazın Anadolu yakasında, Üsküdar ilçesi, Beylerbeyi semtinde yer alan Beylerbeyi Sarayı, 1863-1865 yıllarında Sultan Abdülaziz tarafından Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Geniş bir alanda II. Mahmud'un yaptırdığı eski Beylerbeyi Sarayı'ndan kalan ve yeni saray ile birlikte inşa edilen birçok yapıdan meydana gelmektedir. Kendine özgü mimari tasarımı ve dekorasyonu ile Türk saray mimarisinin gelişim çizgisi içerisinde önemli bir yeri olan Beylerbeyi Sarayı, Osmanlı saraylarının 19. yüzyılda değişen ve gelişen mekânsal organizasyonunu yansıtan son dönem saraylarından biridir. Yazlık saray özelliklerini taşıyan yapı; av, gezi veya dinlenme gibi sebeplerle mevsimlik olarak kullanılmıştır. Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerinde de mevsimlik olarak kullanılmaya devam eden yapıda, yabancı konuklar ve devlet adamları ağırlanmıştır.

Kompleksin ana yapısı olan saray binası, saray teşkilatının gerektirdiği önemli birimleri bir arada bulunduran bir bütün halinde inşa edilmiştir. Bir bodrum üzerine iki katlı ve kâgir bir yapıdır. Yaklaşık olarak 72mx46 m boyutlarında, 2900 m² oturumlu, kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen bir zemin alanı üzerine oturmaktadır. Yönetim ve yaşam birimlerinin aynı yapı içerisinde ancak ayrı bölümlerde yer aldığı saray binası; Mabeyn-i Hümayun, Hünkâr Dairesi ve Harem (Valide) Dairesi olmak üzere üç ana bölümden oluşur (Şekil 1).

Şekil 1. Beylerbeyi Sarayı Bölümleri (Hanart Mimarlık, 2022)

Beylerbeyi Sarayı, inşa edildiği tarihten günümüze ulaşana kadar 5 padişah dönemi görmüş ve varlığını sürdürdüğü uzun yıllar boyunca birçok tarihî olaya tanıklık etmiştir. Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanatının ilk yıllarında yazlık saray ve devlet misafirhanesi olarak kullanılmaya devam eden yapı, Selanik Alatini Köşkü'nde sürgünde olan II. Abdülhamid'in İstanbul'a nakledilmesiyle, 1912-1918 yılları arasında sabık padişahın zorunlu ikameti olmuştur. Yapı yaz aylarında belirli sürelerde kullanılmak için inşa edildiğinden, kış mevsimi için gerekli donanımına sahip değildir. Bu nedenle Beylerbeyi Sarayı'nda yaşamını sürdürecektir. Harem Dairesi giriş kapısı ve merdiven önüne soğuktan korunması için camekânlar yaptırılmış ve yatak odasına yakın, rahat ulaşabileceği bir noktada kendisine ait bir banyo inşa edilmiştir. II. Abdülhamid, 10 Şubat 1918'de vefat edene kadar yaşamının son 6 yılını Beylerbeyi Sarayı'nda geçirmiştir.

Yapıyı dönemindeki diğer yapılardan ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi, yazlık saray olarak inşa edilmesi ve buna bağlı olarak kendine has unsurları barındırmasıdır. Mimari özellikler ve bezeme

çeşitliliği açısından da benzer dönem örneklerinden ayrılan yapı, irdelenmesi ve ışık tutulması gereken birçok özgün unsuru ve yapıım tekniğini içermektedir. Yapı hakkında yazılı ve görsel birçok arşiv belgesi olmasına rağmen, bunların irdelendiği bilimsel çalışmalar oldukça azdır. Literatürde, II. Abdülhamid'in hal edildikten sonra, Beylerbeyi Sarayı'na naklini ve buradaki hayatını siyasi tarih açısından inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak, bu dönemde sabık padişah için sarayda yapılan müdahaleler ve eklentiler, mimari açıdan fazla irdelenmemiştir. Bu çalışmada amaç, arşiv bilgisini, yapı üzerinde gerçekleştirilecek inceleme ve araştırma ile birleştirmek ve sarayın ilk defa sürekli bir ikamet olarak kullanıldığı 6 yıllık sürece ışık tutmaktır. Saray kompleksine ait detaylı arşiv ve literatür taramaları hedeflenen çalışmanın önceliği olmuştur. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde araştırma konusunu kapsayan tarih aralığında, saray ile ilgili yazışmalar ve keşif defterleri taranmış ve konuyla ilgili belgelerin transkripsiyonu yapılmıştır. Seyyahların, saray erkanının ve dönemin hanedan üyelerinin anıları incelenmiştir. Çalışmanın en önemli kaynaklarından biri dönemin baş mimarı Vedat Bey tarafından hazırlanan ve saray binasında yapılacak onarım ve ekleri içeren 1913 tarihli keşif defteridir (OA., HH.EBA. 753-40, 1913). Bunun yanı sıra Mabeyn başkatibi Halid Ziya Uşaklıgil ve II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanolu'nun hatıratları da araştırılan döneme ait önemli bilgiler sunmaktadır.

Beylerbeyi Sarayı, tanık ve sahne olduğu tarihsel süreçlerin izlerini hâlâ üzerinde barındırmaktadır. Sarayın gün ışığına çıkmamış noktalarının tespiti ya da yanlış bilinen bazı hususların düzeltilmesi, araştırmalar sonucu oluşan bazı kanıların ileride ortaya çıkabilecek bulgu ve belgelerle birlikte değerlendirilmek üzere ortaya konması, Beylerbeyi Sarayı'nın tarihsel kimliği açısından önemlidir. Bu nedenle, araştırma konusunun kapsadığı süreçte yapıldığı kesin olarak tespit edilemeyen, ancak bu dönemde yapıldığına dair kuvvetli kanı oluşturan bazı müdahalelere de çalışma kapsamında yer verilmiştir.

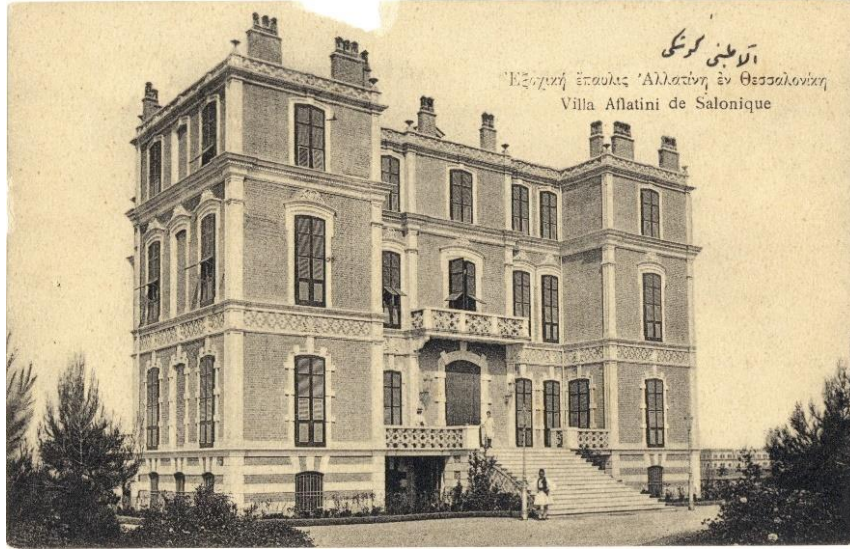
1. Sultan II. Abdülhamid'in Hal'i ve Beylerbeyi Sarayına Yerleştirilmesi

Beylerbeyi Sarayı'nın banisi Sultan Abdülaziz 14 yıl süren saltanatının ardından 1876'da tahttan indirilmiş, yerine otuz üçüncü Osmanlı padişahı olarak V. Murad (30 Mayıs 1876-31 Ağustos 1876) geçmiştir. Ancak 93 günlük bir saltanat süren V. Murad, akıl sağlığının yerinde olmadığı gerekçesiyle hal edilmiş ve Çırağan Sarayı'na sürgüne gönderilmiştir. V. Murad'dan sonra yerine kardeşi II. Abdülhamid geçmiş (31 Ağustos 1876) ve 33 yıl hüküm sürmüştür (Şekil 2).

Şekil 2. Sultan II. Abdülhamid (W.& D. Downey, 1867)

II. Abdülhamid, 31 Mart Vak'asının ardından 27 Nisan 1909'da hal edilerek Selanik'e sürgüne gönderilmiştir. Abdülhamid, Selanik'e nakledildikten sonra Alatini isminde bir tüccara ait olan ve sonradan Ordu Köşkü olarak adlandırılan köşke yerleştirilmiştir (Uzunçarşılı, 1946:708) (Şekil 3).

Şekil 3. Selanik Alatini Köşkü (Salt Araştırma Arşivi)

II. Abdülhamid, sürgünde yaklaşık üç yıl kaldıktan sonra, Balkan Harbi'nin başladığı ilk gün (8 Ekim 1912), sabık padişahın Selanik'te muhafazası sorun yaratabileceğinden İstanbul'a nakledilmesine ve Beykoz Kasrı hazır oluncaya kadar Beylerbeyi Sarayı'nda ikamet etmesine karar verilmiştir (OA., MB.İ. 163-82, 1912). Nakil sürecinde, II. Abdülhamid'in ikameti için yer bulunmasında çeşitli sebeplerle zorluklar ve kararsızlıklar yaşanmıştır. Askeri gözetim altında İstanbul'a getirilecek olan II. Abdülhamid'in ikameti için önce Beykoz Kasrı düşünülmüş, sonrasında Çırağan Sarayı'nda Salahaddin Efendi'nin ikamet ettiği kısım, Bursa Kasrı, İhlamur'daki Cevad Bey'in Konağı gibi yapılar gündeme gelmiş, ancak nihai olarak Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmesine karar verilmiştir (Alkan 2013:99). Sabık padişahın zorunlu ikameti için Beylerbeyi Sarayı'nın seçilmesinde, 1909'da Rus Çarı II. Nikola'nın uzun sürmesi planlanan muhtemel ziyareti için saray binasında onarımlar yapılarak, sarayın bu ziyaret için hazır hale getirilmesinin katkısı büyük olmalıdır (OA., MB.İ. 136-45, 1909; MB.İ. 135-18, 1909).

1 Kasım 1912'de, Loreley Vapuru ile Selanik'ten İstanbul'a getirilen II. Abdülhamid, beraberindeki eşleri Müşfika Kadınefendi, Saliha Naciye Hanım, en küçük oğlu Mehmed Abid Efendi, aşçısı, berberi ve diğer hizmetlileri ile birlikte Beylerbeyi Sarayı'nın Harem Dairesi'ne yerleştirilmiştir (OA., MB.İ. 164-25, 1912; Sakaoğlu, 2019:20) II. Abdülhamid, saraya ilk geldiği gün saraydan hoşnut olmadığını dile getirmiş ve havasını çok rutubetli bulmuştur. Eski Beylerbeyi Sarayı'nda veremden ölen (1852) annesi Tirimüjgan Kadınefendi'nin de yatak odasının bulunduğu taraftaki 8 numaralı odayı kendisine yatak odası olarak seçmiş, birinci katta bu odanın üstünde yer alan odayı da çalışma odası yapmıştır (Şehsuvaroğlu, 1947; Osmanoğlu, 1986).

Sarayda gözetim altında tutulan sabık padişahın muhafazası için gerekli dikkat gösterilmiş ve sürgünde olduğu sürede ziyarete gelenlerin takibi yapılmıştır (OA., MKT.MHM 742-17, 23 1912; MKT.MHM 742-21, 1912). Yılda bir defa Kurban Bayramı'nda çocuklarının ve torunlarının kısıtlı bir süre babalarını ziyaret etmelerine izin verilmiştir (Osmanoğlu, 1986). Sürgün yıllarında babası ile Beylerbeyi Sarayı'nda yaşayan ve o dönemde 8 yaşında olan Şehzade Mehmed Abid Efendi, eğitimine saray binasının dershaneye dönüştürülen bir odasında devam etmiştir (Şekil 4-5). Birinci Dünya Savaşı sırasında (1914-

1918) Mustafa Kemal, Beylerbeyi Sarayı'nda muhafız subayı olan Salih Bozok'a misafir olmuş, bu sırada sarayda kalan Abid Efendi ile de tanışmıştır (Osmanoğlu, 1986).

Şekil 4. Mehmed Abid Efendi'nin Beylerbeyi Sarayı'nda Dershane Olarak Kullandığı Oda, 1913

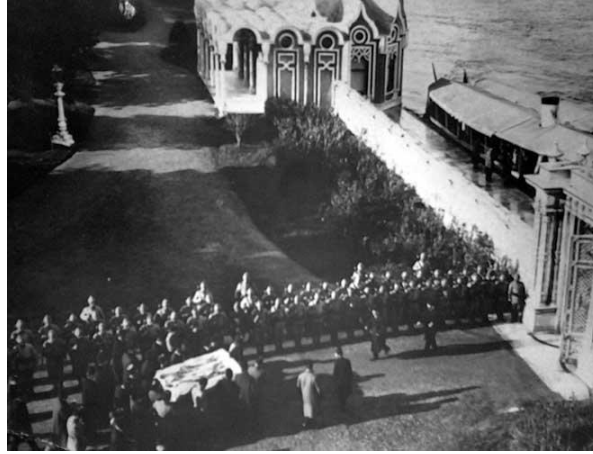
(Kaynak: Mehmed Abid Efendi'nin hatıra olarak Yüzbaşı Vasıf Efendi'ye armağan ettiği albümden,1913 Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)

Şekil 5. Mehmed Abid Efendi Beylerbeyi Sarayı Bahçesinde, 1913

(Kaynak: Mehmed Abid Efendi'nin hatıra olarak Yüzbaşı Vasıf Efendi'ye armağan ettiği albümden,1913 Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşivi)

Beylerbeyi Sarayı'nda en uzun süre ikamet eden tek hanedan mensubu olan Sultan II. Abdülhamid, soğuk algınlığının zatürreye dönüşmesi sonucunda, Beylerbeyi Sarayı Harem Dairesi'ndeki odasında 10 Şubat 1918'de 76 yaşında hayatını kaybetmiştir (Şekil 6).

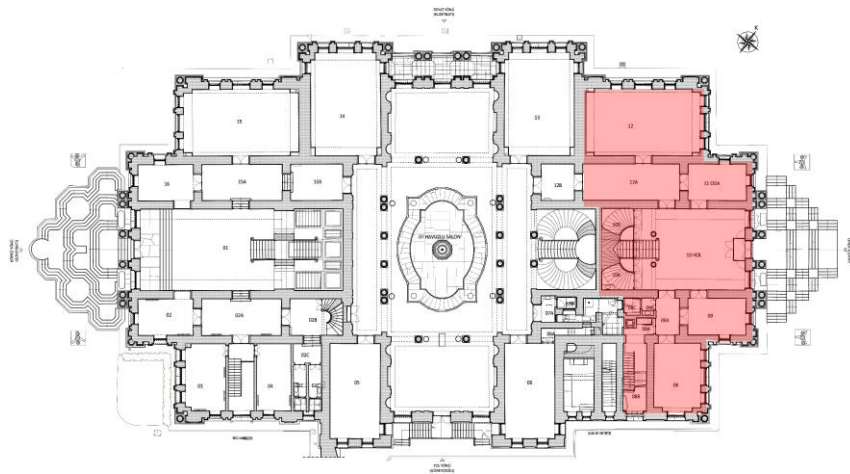
Şekil 6. II. Abdülhamid'in Naaşı Beylerbeyi Sarayı'ndan Çıkarılırken, 1918

(Kaynak: Sultan Abdülhamid'i Sani'ye dair. Tarihi Vesikalar, Abdurrahman Şeref, Ahmed Refik, 1918)

2. Beylerbeyi Sarayı'nın Sultan II. Abdülhamid Hal Edildikten Sonraki Dönüşümü ve Eklentilere İlişkin Bir Okuma

Beylerbeyi Sarayı, resmî açılışının yapıldığı 1865'ten sabık Sultan II. Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildiği 1912 yılına kadar geçen 47 yıllık sürede, sürekli bir ikamet olarak kullanılmamıştır. Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanatına rastlayan dönemde (1909-1918), sürgünde olan II. Abdülhamid'in ikameti olmuş (1912-1918); Harem Dairesi'nde kalan sabık padişahın ihtiyaçlarına yönelik saray binasında birtakım müdahaleler gerçekleştirilmiştir.

II. Abdülhamid'in sarayda gözetim altındayken kullanacağı alan Harem Dairesi ile sınırlandırılmıştır (Şekil 7). Harem Dairesi, zemin katta dört oda, bir giriş salonu, bir hela ve II. Abdülhamid'in yaptırdığı banyo ile çeşitli büyüklükteki hollerden, birinci katta ise üç oda, geniş bir salon, bir hela, bir banyo ve hollerden oluşmaktadır. Harem dairesi içerisinde bir ana merdiven birde servis merdiveni bulunur. II. Abdülhamid zemin katın doğu köşesinde yer alan odayı kendisine yatak odası olarak seçmiş, birinci katta bu odanın üstünde yer alan mekânı da çalışma odası olarak kullanmıştır. Sabık padişah için sarayın dört odası tefriş edilmiş, masrafları da Hazine-i Hassa'dan ödenmiştir (OA., MB.İ. 185-82, 1916).

Şekil 7. Sarayda II. Abdülhamid'in Kullanımı İçin Ayrılan Harem Dairesi (Zemin Kat planı, Hanart Mimarlık, 2022)

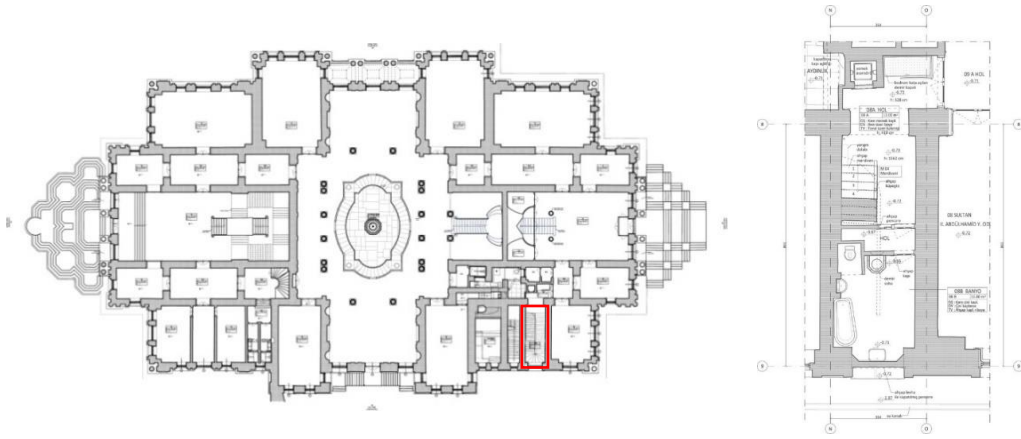
Beylerbeyi Sarayı, II. Abdülhamid'in sürekli ikameti için ilk başta düşünülen bir yer olmadığından, saray binasındaki çalışmalar sabık sultanın saraya yerleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmıştır. Yapılan müdahaleler, saraya geldiğinde 70 yaşında olan sabık padişahın rahatının ve güvenliğinin temin edilmesine önem verildiğini göstermektedir.

II. Abdülhamid'in saraya yerleşmesinin hemen ardından yapılacak tamiratlara yönelik bir keşif hazırlanır. Harem bahçesindeki hamam ile kapı-pencerelerin ve su yollarının tamirini içeren bu keşfin bir an evvel uygulanması istenmektedir (OA., HH.EBA.748-2-5, 1912; Gümüş 2018: 129).

Sultan V. Mehmed Reşad döneminde, Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari olarak atanan Mimar Vedat Bey, sermimarlık döneminde, çoğunlukla mevcut sarayların, kasır ve konakların onarımı ile meşgul olmuştur. II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildikten sonra, sarayda yapılacak onarım ve eklentilere yönelik, 1913'te dönemin sermimarı Vedat Bey kapsamlı bir keşif hazırlamıştır. Keşif, sabık sultanın yerleştiği Harem Dairesi'ndeki onarım ve eklentilerin yanı sıra, sarayda yapılacak genel onarımları da kapsamaktadır (OA., HH.EBA. 753-40, 1913). Bu dönemde yapılacak onarımlar için Osmanlı Arşivi'nde, söz konusu tamiratın Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriye İdaresi'nin memur ve mühendisleri tarafından gerçekleştirilmesi (OA., MB.İ. 196-78, 1913) ve Hazine Heyet-i Fenniyesi marifetiyle yapılması istenmiştir (OA., ML.EEM 1080-16, 1914).

Mimar Vedat Bey; 26 Ekim 1913 tarihinde hazırladığı keşfinde, öncelikle geçen sene yapılmış olan havagazı tesisatını sarayın ihtiyacını karşılayamaması ve özensiz yapılması sebepleriyle eleştirmiş, açılan döşemelerin tesviye edilmediğini, birçok mahalde gaz borularının boyanmadığını, bu nedenlerle eksik bırakılan işlerin tamamlanması gerektiğini belirtmiştir (OA., HH.EBA. 753-40). Beylerbeyi Sarayı'na havagazı tesisatı döşenmesi işi 1909 yılından itibaren gündeme gelmiş (OA. BEO. 3610-270747. 1909), Dersaadet' i ziyaret etmeleri muhtemel olan yabancı devlet adamları için saraya acilen havagazı tesisatı döşenmesi istenmiştir. Ancak, havagazı tesisatı 1912 yılında II. Abdülhamid'in saraya yerleştirilmesinden sonra tamamlanabilmiştir (OA., HH.EBA. 753-40, 1913). Mimar Vedat Bey'in de eleştirisinden anlaşılacağı üzere, bu uygulama sabık padişahın ikameti için aceleyle yapılmış olmalıdır.

Vedat Bey'in keşfinde yer alan bir diğer uygulama, Harem Dairesi'nde yapılacak banyoya aittir. II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda Harem Dairesi'nin merdiven altına planlarını II. Abdülhamid'in çizdiği bir banyo yaptırılmıştır (Şekil 8). Zemin katta merdiven altına yaptırılan banyonun bahsi, Ayşe Osmanoglu'nun hatıratında da geçer. II. Abdülhamid'in İstanbul'a geldiğinin ilk Kurban Bayramı'nda (21 Kasım 1912) babasını Beylerbeyi Sarayı'nda ziyaret eden kızı, II. Abdülhamid'in birinci katta yer alan banyoya çıkmaktan yorulduğu için zemin katta bir banyo yaptırmak istediğinden bahseder (Osmanoglu 1986:221). II. Abdülhamid'in çizdiği plan ve tertip üzerine daha önce de saray banyolarını yapan Karlo Usta banyoyu inşa etmiştir. 1913 yılı Kurban Bayramı'na gelindiğinde banyo tamamlanmış, II. Abdülhamid kendisini ziyarete gelen çocuklarına, Harem Dairesi'ndeki servis merdiveni altına inşa ettirdiği banyosunu göstermiştir (Osmanoglu, 1986:221). Ayşe Osmanoglu'nun hatıratında Mimar Vedat Bey'in bahsi geçmez, ancak Vedat Bey'in bu banyo için çalışmalar yaptığı, 26 Ekim 1913 yani Ayşe Osmanoglu'nun babasını 2. kez ziyaret ettiği Kurban Bayramı'ndan yaklaşık 1 ay önce, banyonun yapım sistemini ve kullanılacak malzemeleri belirten bir keşif çıkardığı, Osmanlı Arşiv belgelerinde kaydedilmiştir. Vedat Bey'in hazırladığı keşif defterlerine göre bir adet alafranga hela, banyo muslukları, sabunluk, elbiselik, bir adet kurna, ayna, termosifon, çifte pencere imal edilecektir. Duvarlar, kenarlı ve çiçekli Avrupa çinisiyle kaplanacaktır (OA., HH.EBA. 753-40, 1913). Harem Dairesi'ndeki servis merdivenin altına yapılan banyo, çıkarılan keşfe uygun olarak imal edilmiştir (Şekil 9). Banyonun yeri için yaşı hayli ilerlemiş olan sabık padişahın kolay ulaşabileceği ve saray binasının özgün tasarımına çok fazla müdahale etmeyecek bir alan seçildiği görülmektedir.

Şekil 8. II. Abdülhamid'e Ait Banyonun Planı (Zemin kat rölöve planı, Hanart Mimarlık, 2022)

Şekil 9. II. Abdülhamid'e Ait Banyo, (Foto: Han, B.)

Banyonun yapılmasıyla cephede yer alan uzun giyotin pencerenin bir kısmı kapatılmış ve iç mekânda pencere önüne seramik kaplanarak lavabo konulmuştur (Şekil 10). Giyotin doğramanın önüne iç mekânda kanatlı ikinci bir doğrama daha takılmıştır. Mimar Vedat Bey'in keşfinde eklenen pencere doğramasına ilişkin detaylar da yer almaktadır.

Şekil 10. II. Abdülhamid'e Ait Banyo ve Kapatılan Pencere, (Foto: Han, B.)

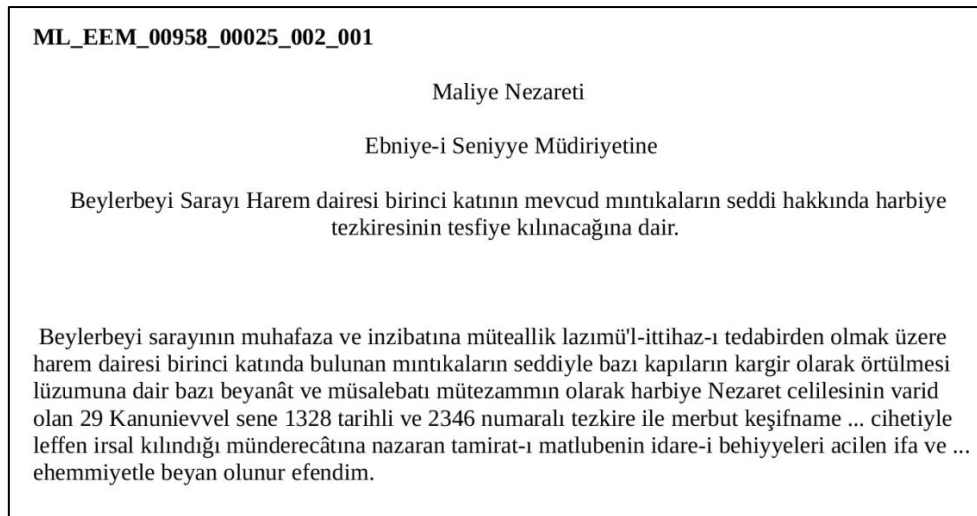
II. Abdülhamid Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildikten sonra yapılan müdahalelerin büyük bir bölümü, sabık padişahın sağlığı ve rahatı düşünülerek yapılmıştır. Padişahın yerleştirildiği Harem Dairesi, sarayın en fazla poyraz rüzgarını alan bölümüdür. Bu nedenle, doğrudan Harem Salonu'na açılan kapı önüne ve üst kata çıkan merdivene soğuğu engellemek için camekânlar yaptırılmıştır (Şekil 11). Mimar Vedat

Bey hazırladığı keşifte yapılacak uygulamayı sebepleriyle birlikte açıklamış; giriş kapısı önüne yapılacak camekânın poyraz rüzgarını kesmek, merdiven üzerine yaptırılan camekânın ise alt kat ve üst kat arasında hava cereyanına engel olmak amacıyla yapılacağını belirtmiştir. Hazırlanan keşifte, camekânların krokisine göre muntazam bir şekilde yapılması, mevcut kapıların renginde ve mevcut kapılarla uyumlu bir görüntüde olması özellikle vurgulanmıştır.

Şekil 11. Harem Dairesi Salonu, Giriş Kapısı ve Merdiven Önündeki Camekânlar

Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1913 tarihli bir belgede Beylerbeyi Sarayı'nın güvenliğini sağlamak amacıyla Harem Dairesi birinci katında bulunan bazı kapıların kâgir olarak kapatılması istenmiştir (OA., ML. EEM. 958-25, 1913) (Şekil 12). II. Abdülhamid saraya yerleştirildikten sonra, güvenliğini sağlamak amacıyla saray binasında çeşitli önlemler alındığı anlaşılmaktadır. Arşiv belgesinde, bahsi geçen kapıların hangileri olduğu tespit edilememiştir. O dönemde kapatılmış, sarayın kullanım sürecinde tekrar eski haline getirilmiş müdahaleler olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 12. Beylerbeyi Sarayı'nın Güvenliği İçin Bazı Kapıların Kapatılması İstenen Belge, 1913

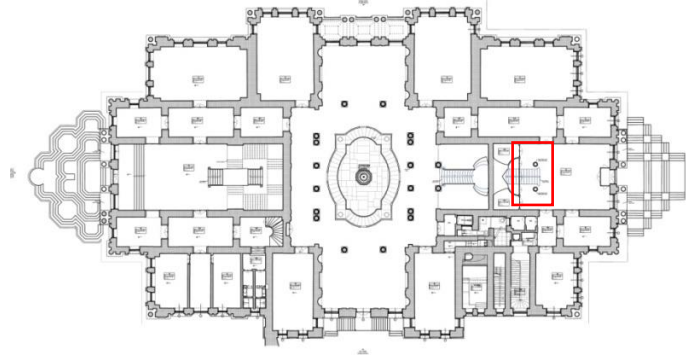
Yazlık saray olarak inşa edilen Beylerbeyi Sarayı'nda ısıtma tesisatı bulunmamaktadır. Bu nedenle II. Abdülhamid saraya yerleştirildikten sonra, sarayın çeşitli odalarına soba alınmıştır. II. Abdülhamid'in yatak odasında kullandığı soba günümüzde yerinde korunmaktadır. Soba konulduğunu bildiğimiz bir diğer mekân ise Selamlık bölümünde, muhtemelen Mehmed Abid Efendi'nin dersane olarak kullandığı odadır (OA., ML.EEM 956-8, 1912).

Beylerbeyi Sarayı'nda, kesin olarak hangi dönemde yapıldığı bilinmeyen, ancak II. Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'ndaki zorunlu ikameti sırasında yapıldığı düşünülen bazı müdahaleler bulunmaktadır. Saray binası Harem-i Hümayun (Valide Dairesi) bölümünde, bodrum katta yer alan mutfaktan, birinci kat servis merdiveni holüne kadar ulaşan bir yemek asansörü yer alır (Şekil 13). Sarayın özgün tasarımında yer almayan asansörün, yapıya kesin olarak hangi tarihte eklendiği tespit edilememiştir. İbrahim Hakkı Konyalı, "Üsküdar Tarihi" kitabında asansörün Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Harem Dairesi'nde kaldığı sürede yapıldığını kaydeder (Konyalı 1977:185). Ancak bir kaynağa atıfta bulunulmadan verilen bu bilginin doğruluğu teyit edilememiştir. Atatürk'ün Cumhuriyet döneminde İstanbul'u ilk ziyareti 1927 yılında gerçekleşir. Bu ziyarette Dolmabahçe Sarayı'nda kalması planlanmış, ancak her ihtimale karşı Beylerbeyi Sarayı da bakıma alınmış ve elektrik tesisatı tamamlanmıştır. Bu dönemde 3 ay İstanbul'da kalan Atatürk, Beylerbeyi Sarayı'na ziyaretler gerçekleştirirse de Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet etmiştir (CA. Kararname 26/55, 13.10.1927; Bakar 2010:14) Atatürk'ün Beylerbeyi Sarayı'nda uzun süreli bir ikameti olmamıştır. Bu sebeple muhtemeldir ki, bodrum kattaki mutfak ile sabık padişahın kaldığı bölümle doğrudan bağlantılı yemek asansörü, II. Abdülhamid için yapılmış olmalıdır. Asansörün, II. Abdülhamid'in kendisi için yaptırdığı banyo ile aynı servis holünde yer alması da bu kanıyı kuvvetlendirmektedir.

Şekil 13. Bodrum Kat, Zemin Kat ve Birinci Kata Ulaşan Yemek Asansörü (Foto: Han, B.)

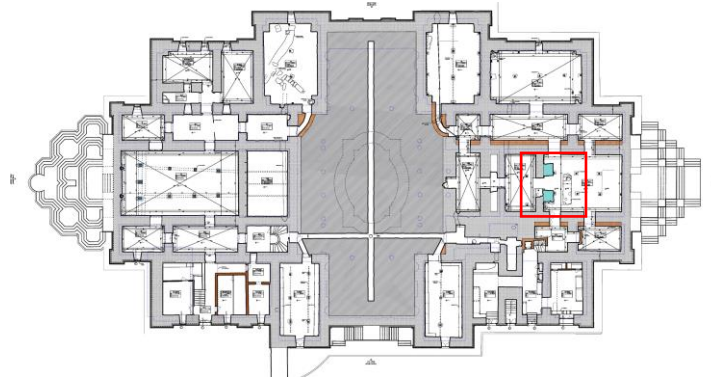
Saray binasında kesin olarak hangi tarihte yapıldığı tespit edilemeyen bir diğer müdahale, zemin kat Harem holünde, merdivenin iki yanında yer alan ahşap sütunlardır (Şekil 14-15). Bodrum katta, ahşap sütunların altında yer alan yığma duvarlar özgün duvar dokusu ile bütünlük arz etmeyecek şekilde birleşmektedir (Şekil 16-17). Aynı şekilde, zemin katta yer alan sütunlarda bezeme kompozisyonunu kesintiye uğratabilecek şekilde yerleştirilmiş, sütun başlıkları sarayda yer alan diğer sütun başlıklarından farklı bir üslupta yapılmıştır. Bu tespitler doğrultusunda, sütunların yapıya sonradaki dönemlerde eklendiği, bodrum kattaki kâgir ayakların da bu sırada örüldüğü düşünülmektedir. Ahşap sütunlar ile ilgili arşiv belgelerinde bir bilgi tespit edilememiştir. Uygulamanın II. Abdülhamid'in Harem Dairesi'ne yerleştirilmesiyle yoğun bir dönüşümün yaşandığı dönemde yapılmış olması muhtemeldir.

Şekil 14. Zemin Kata Sonradan Eklenen Ahşap Sütunlar (Zemin kat planı, Hanart Mimarlık, 2022)

Şekil 15. Zemin Kata Sonradan Eklenen Ahşap Sütun ve Kesintiye Uğrayan Bezemeler

Şekil 16. Bodrum Kata Sonradan Eklenen Kâgir Ayaklar (Bodrum kat planı, Hanart Mimarlık, 2022)

Şekil 17. Bodrum Kata Sonradan Eklenen Kâgir Ayaklar (Foto: Han, B.)

SONUÇ

Beylerbeyi Sarayı, Dolmabahçe Sarayı ile birlikte 19. Yüzyıldaki Batılılaşma hareketlerinin mimari ve kent ölçeğinde dış vurumunun en önemli örneklerinden biridir. Sarayın mimari özellikleri ve görülen nispeten sınırlı değişimlerin tümü, günümüzde birer tarihsel belge değerinde olup, sadece mimari önemde değil, dönemin ihtiyaçları ve mimarlık teknolojisinin birer yansıması niteliğindedir.

Osmanlı Devleti'nin üst düzeyde temsil edildiği bir saray yapısı olan Beylerbeyi Sarayı, varlığını sürdürdüğü 160 yıl boyunca çeşitli onarım ve müdahaleler görmüştür. Yapılan araştırma ve belgeleme çalışmalarının sonuçları, yapının erken dönemlerinde plan kurgusunda birtakım müdahaleler olduğunu, ancak günümüze ulaşana kadar özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğunu göstermektedir. Sarayın günümüze büyük oranda bozulmadan ulaşmasında, uzun yıllar devamlı bir ikamet olarak kullanılmamış olmasının katkısı büyüktür. Beylerbeyi Sarayı, banisi Sultan Abdülaziz döneminden Sultan V. Mehmed Reşad dönemine kadar padişah ve hanedan üyelerinin kısa süreli ziyaretlerinin yanı sıra çoğunlukla yabancı konuklar ve devlet adamlarının ağırlandığı bir misafirhane işlevi görmüştür. Sınırlı da olsa hanedanlık dönemindeki kullanımlar yapı üzerindeki dönemsel çeşitliliği artırmıştır. Ancak saray binasındaki en fazla müdahale Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanat döneminde, Beylerbeyi Sarayı'nda sürgün yıllarını geçirecek II. Abdülhamid için yapılmıştır. Siyasi tarih açısından birçok araştırmaya konu olan bu süreç, eski padişahın sürgündeki yaşam koşulları ve Beylerbeyi Sarayı'nın mimari kimliği açısından da araştırılması gereken bir süreçtir. Dönemin hanedan üyelerinin ve saray erkanının hatıratları, Osmanlı arşiv belgeleri ve yapı üzerinde gerçekleştirilen tespitler araştırılan döneme ait kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Devlet misafirhanesi olarak kullanılan saray binasında, Sultan V. Mehmed Reşad döneminden önce mevcut banyoların bir kısmı sarayda ağırLANACAK yabancı konuklar için Batılı tarzda yeniden düzenlenmiş ve kısa süreli ziyaretler öncesinde basit bakım-onarımlar gerçekleştirilmiştir. Saray binası, Selanik Alatin Köşkü'nde sürgünde olan II. Abdülhamid'in İstanbul'a nakledilmesiyle 1912-1918 yılları arasında sabık padişahın zorunlu ikameti olmuştur. II. Abdülhamid'in buradaki hayatı sarayın Harem Dairesi ile sınırlandırılmış, sarayın diğer bölümleri ziyaretler için kullanılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde sarayı ziyaret edenlerden biri de Birinci Dünya Savaşı sırasında, Beylerbeyi Sarayı'nda Salih Bozok'a misafir olan Mustafa Kemal'dir.

II. Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'nda ikametine karar verilmeden önce farklı yapılar da düşünülmüş ancak yer bulunmasında çeşitli sebeplerle zorluklar ve kararsızlıklar yaşanmıştır. Yakın zamanda onarım görmüş olmasının da katkısıyla Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmesine karar verilmiştir. Ancak Boğaziçi kıyısında yazlık saray olarak inşa edilen ve bu nedenle ısıtma tesisatı bulunmayan yapı, kışları şiddetli poyraz rüzgarlarına maruz kalmaktadır. Bu şartlar altında Beylerbeyi Sarayı'na sürgün edilen II. Abdülhamid'in ilerleyen yaşı ve sarayın içinde bulunduğu olumsuz koşullar, saray binasında birtakım müdahaleleri zorunlu kılmıştır. Arşiv belgeleri ve saha tespitlerinin birlikte değerlendirilmesi ile yapılan eklenti ve müdahaleler tespit edilebilmektedir. Selanik'ten nakledilmesi 8 Ekim 1912'de gündeme gelen II. Abdülhamid, üzerinden bir ay geçmeden 1 Kasım 1912'de Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir. Hızlı gelişen bu süreç nedeniyle saray binası bu ikamet için hazırlanamamış, onarım ve eklentiler II. Abdülhamid saraya yerleştirildikten sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmıştır. Saraya havagazı tesisatı döşenmiş, soğuğu engellemek için Harem Dairesi'ndeki merdiven önüne ve kapı önüne camekânlar eklenmiş, üst kattaki banyoya çıkmakta zorlandığından, zemin katta kaldığı Harem Dairesi'ndeki merdiven altına kendi isteğiyle bir banyo inşa edilmiştir. Yapılan eklentilerde dikkati çeken, uygulamaların mevcut yapıya mümkün olan en az müdahale ile yapılması ve sarayın özgün tasarımı ile uyum içerisinde olmasıdır. Vedat Bey'de hazırladığı keşifte bu noktayı özellikle vurgulamış

yapılacak camekânların mevcut kapılarla uyumlu bir görüntüde olmasını istemiştir. II. Abdülhamid Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildikten sonra saray binasında yapılan müdahaleler, sürgün hayatını daha rahat geçirmesi için yapılmış, burada Alatini Köşkü'ne nispeten daha serbest ve çok daha saygı görecer hayatını tamamlamıştır.

Arşiv belgeleri doğrultusunda tespiti yapılabilen eklentilerin yanı sıra, kesin olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmeyen, ancak araştırılan dönemde yapıldığına dair kuvvetli kanı oluşturan bazı eklentilerin de tespiti yapılarak irdelenmiş, ileride ortaya çıkabilecek yeni bulgularla birlikte değerlendirilmek üzere ortaya konmuştur.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya olası diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Alkan, N. (2013). 'II. Abdülhamid'in Selanik'ten İstanbul'a Nakli ve İkamet Yeri Arayışları, Prof. Dr. Mehmed İpşirli'ye Armağan. Osmanlı'nın İzinde, Haz. Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, s.97-105.
- Bakar. B. (2010). Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti (1 Temmuz-30 Eylül 1927). Türk Dünyası Araştırmaları, C.95, S.188, 9-36
- Batur, A. (2003). Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari", M. Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Göncü, T.C. (2006). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşâ Süreci, Teşkilâtı ve Kullanımı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gümüş, M.D. (2018). II. Meşrutiyet'te Saray İçin Çalışmak: Vedad (Tek) Bey'in Sermimarlık Dönemi, İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, İstanbul, 129-131.
- Konyalı, İ.H. (1977). Abideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi, C.I-II, İstanbul.
- Osmanoğlu, A. (1986). Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım), İstanbul, 221.
- Sakaoğlu, N. (2019). Karşı Yakadaki Saray ve Son Sakini Mahlû' Padişah. Milli Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi, İstanbul, S.18, 6-21.
- Şeref A., Refik A. (1918) Sultan Abdülhamid'i Sani'ye dair. Hilal Matbaası, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1946). II. Sultan Abdülhamid'in Hal'i ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar. BELLETEN, 10(40), 705-748. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1363712>
- Uşaklıgil, H.Z. (2003). Saray ve Ötesi, Özgür Yayınları, İstanbul.

Şehzade Abid Efendi Fotoğraf Albümü, Yüzbaşı Vasıf Efendi'ye Armağanı (1913)
Atatürk kitaplığı Sayısal Arşivi, Alb_000738

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (OA.)

ML.EEM 958-25 R. 3 Safer 1331/12 Ocak 1913
ML.EEM 956-8, R. 20 Muharrem 1331/30 Aralık 1912
ML.EEM 967-24, R. 12 Rebiyülevvel 1331/ 19 Şubat 1913
ML.EEM 1023-22, R. 26 Zilkade 1329/27 Ekim 1913
BOA.HH.EBA.753-40, H.13 Teşrinievvel 1328/ 26 Ekim 1913
MB.İ. 136-45, 7 Şaban 1327/ 24 Ağustos 1909
MB.İ. 135-18, 8 Recep 1327/ 26 Temmuz 1909
MB.İ. 163-82, H. 26 Şevval 1330/8 Ekim 1912
MB.İ. 164-25, H. 21 Zilkade 1330/1 Kasım 1912
MB.İ. 196-78, 26 Zilkade 1331/ 27 Ekim 1913
MB.İ. 185-82, 9 Cemaziyülahır 1334/ 13 Nisan 1916
BEO.3610-270747, H. 17 Recep 1327/4 Ağustos 1909
MKT.MHM 742-17, H. 23 Zilkade 1330/3 Kasım 1912
MKT.MHM 742-21, H. 25 Zilkade 1330/5 Kasım 1912
Y.PRK.HH. 40-34, 29 Zilhicce 1328/ 1 Ocak 1911

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CA.)

Kararname 26/55, 13 Ekim 1927

EXTENDED SUMMARY

Beylerbeyi Palace, was built by Sultan Abdülaziz in 1863-1865 to the architect Sarkis Balyan, is one of the rare works of the Bosphorus, carrying the architectural style and construction techniques of its period to the present day. Used as a summer palace during the reigns of Sultan Abdülaziz and Sultan Abdülhamid, the building was also used as a guesthouse where foreign guests and statesmen were hosted by members of the dynasty.

The archives contain extensive information and documents on the construction of the building, the repair processes and the materials used in these processes. However, scientific studies examining these are quite rare. Beylerbeyi Palace still bears the traces of the historical periods to which it was a witness and a stage. During the 160 years of its existence, the palace building has hosted important guests, witnessed many historical events and has been repaired many times during these processes. These repairs, which cover a very wide period, were limited to a certain period within the scope of the study, and the transformations and additions in the palace building after the transfer of Abdülhamid II from Alatini Mansion in Thessaloniki to Beylerbeyi Palace were examined. In the literature, there are many studies that examine the transfer of Abdülhamid II to Beylerbeyi Palace after his reign and his life there in terms of political history. However, the interventions and additions made in the palace for the former sultan during this period have not been analyzed much in terms of architecture. The aim of this study is to combine archival information with research on the building and to shed light on the transformation of the palace during the 6-year period when it was used as a permanent residence for the first time.

Beylerbeyi Palace, which was not used as a permanent residence for 47 years from 1865 until 1912, when the former Sultan Abdülhamid II was placed in Beylerbeyi Palace, became the compulsory residence of Abdülhamid II between 1912-1918. Abdülhamid II's life in the palace was limited to the Harem Apartment, and a number of interventions were carried out for the needs of the former sultan, who lived here for 6 years. In order to ensure the comfort of the sultan, who was 70 years old when he was placed in the palace, gas piping was installed in the palace, glass screens were built on the staircase and in front of the door in the Harem Apartment to prevent the cold, and a bathroom was built at his request under the stairs in the harem apartment where he stayed on the ground floor, since he had difficulty climbing to the bathroom upstairs. In addition to these interventions in the palace building, which can be determined by archival documents that were made during the period covered by the research, some additions, which are not known exactly on which date they were made, but which create a strong belief that they were made during the period under investigation, have been identified and analyzed, and they have been put forward to be evaluated together with new findings that may emerge in the future.